

VAIKŲ TEISINĖ *ir* EKONOMINĖ SOCIALIZACIJA

Kristina Vanagaitė
Gintautas Valickas
Vita Mikuličiūtė
Ksenija Čunichina

VAIKŲ TEISINĖ *ir* EKONOMINĖ SOCIALIZACIJA

MOKOMOJI KNYGA

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2021

Apsvarstė ir rekomendavo išleisti

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto taryba (2021 m. kovo 31 d.,
protokolas Nr. 250000-TP-6)

Recenzavo:

prof. dr. Ramutė Čepienė (Klaipėdos universitetas)

prof. dr. Loreta Žadeikaitė (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija)

Mokomoji knyga parengta remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos vykdyto projekto metu gautais rezultatais. Šis projektas (Nr. 10.1.1-ESFA-V-912-01-0001, „Analizės, modeliavimo ir rizikos valdymo kompetencijų centro (i.MAMC) įkūrimas“) buvo finansuojamas iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo
bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-07-0692-3 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0693-0 (skaitmeninis PDF)

© Kristina Vanagaitė, 2021

© Gintautas Valickas, 2021

© Vita Mikuličiūtė, 2021

© Ksenija Čunichina, 2021

© Vilniaus universitetas, 2021

TURINYS

	Pratarmė	8
	Svarbiausios sąvokos	10
1.	Ivairių taisyklių ir elgesio normų perėmimas asmenybei socializuojantis	13
1.1.	Žmonių paklusnumo įstatymams psichologiniai veiksniai ..	15
1.2.	Bendrieji asmenybės socializacijos ypatumai	20
1.2.1.	Vaiko raida ir socializacija	22
	1.2.1.1. Teorijos, padedančios suprasti ir paaiškinti socializacijos procesą	24
1.2.2.	Teisinė socializacija	36
	1.2.2.1. Teisinės socializacijos veiksniai	39
	1.2.2.2. Dvi teisinės socializacijos orientacijos sistemos	51
	1.2.2.3. Teisinės socializacijos padariniai	53
1.2.3.	Ekonominė socializacija	56
1.2.4.	Finansinė socializacija	61
1.2.5.	Mokesčių socializacija	64
	1.2.5.1. Mokesčių socializacijos veiksniai	66
1.3.	Asmenybės socializacijos ypatumų apibendrinimas	72
2.	Vaikų ir paauglių žinios apie mokesčius	75
2.1.	Tyrimo metodika	77
2.2.	Ką vaikai ir paaugliai žino apie mokesčius	88
2.2.1.	Vaikų ir paauglių sociodemografinės charakteristikos ir žinios apie mokesčius	93
2.2.2.	Vaikų ir paauglių žinios apie mokesčius ir finansų valdymo patirtis	96
2.3.	Vaikų ir paauglių žinių apie mokesčius tyrimo rezultatų apibendrinimas	98
3.	Vaikų ir paauglių požiūris į mokesčių mokėjimą ir mokėtojus	105
3.1.	Tyrimo priemonės	106

3.2.	7–9 metų vaikų požiūris į mokesčių mokėjimą ir mokėtojus ...	115
3.3.	Paauglių požiūris į mokesčius	136
3.4.	Vaikų ir paauglių požiūrio į mokesčius tyrimo rezultatų apibendrinimas	151
4.	Tiesioginė ir netiesioginė intervencija, taikyta 7–9 metų vaikams	157
4.1.	Tyrimo metodika	158
4.2.	Tiesioginės ir netiesioginės intervencijos efektyvumas vaikų turimoms žinioms apie mokesčius	163
4.3.	Vaikų požiūris į mokesčių mokėjimą: istorijoje apie kiškį Martyną pateiktų teiginių vertinimas	173
4.4.	7–9 metų vaikams taikytos intervencijos tyrimo išvados ...	195
5.	Tiesioginė intervencija, taikyta paaugliams	197
5.1.	Tyrimo metodika	198
5.2.	Tiesioginės intervencijos efektyvumas paauglių žinioms apie mokesčius ir jų požiūriui į mokesčius	203
5.3.	Tiesioginės intervencijos tyrimo išvados	212
6.	Netiesioginė intervencija, taikyta paaugliams	215
6.1.	Tyrimo metodika	216
6.2.	Netiesioginės intervencijos efektyvumas paauglių žinioms apie mokesčius ir jų požiūriui į mokesčius	218
6.3.	Netiesioginės intervencijos tyrimo išvados	227
7.	Tiesioginės ir netiesioginės intervencijos, taikytos keičiant paauglių žinias apie mokesčius ir jų požiūrį į mokesčius, efektyvumo palyginimas	229
8.	Pasiūlymai tolesniems tyrimams	235
	Literatūra	239
	Priedai	257

Padėka

Už vienokią ar kitokią pagalbą atliekant tyrimus nuoširdžiai dėkojame:

Vyteniui Zaskevičiui, *Valstybinės mokesčių inspekcijos (VMI) Atrankos ir paramos auditui departamento Analitinio modeliavimo skyriaus vedėjui.*

Agnei Jakubauskaitei, *VMI Atrankos ir paramos auditui departamento Analitinio modeliavimo skyriaus patarėjai.*

Kamilei Petkevičienei, *VMI Atrankos ir paramos auditui departamento Analitinio modeliavimo skyriaus specialistei.*

Dr. Laurynai Rakickienei, *Vilniaus universiteto Psichologijos instituto asistentei.*

Dr. Dovilei Barysei, *Vilniaus universiteto Psichologijos instituto asistentei.*

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto doktorantams ir psichologijos studijų programų studentams.

Mokyklų, kuriose buvo vykdomas tyrimas, vadovams ir mokytojams.

Visiems tyrimo dalyviams, mokiniams ir jų tėvams.

Pratarmė

Sukaupti duomenys rodo, kad žmonių paklusnumas įstatymams, efektyvi adaptacija ir funkcionavimas visuomenėje yra susiję su perimtomis vertybėmis ir elgesio normomis. Todėl labai svarbu suprasti, kaip vyksta asmenybės socializacija, ypač vaikystėje ir paauglystėje, kai yra formuojamos bazinės vertybės, įsitikinimai ir elgesio normos. Pastaruoju metu tyrėjai vis daugiau dėmesio skiria teisinei socializacijai (žr. Fagan and Tyler, 2005; Piquero et al., 2016; Piquero et al., 2005; Tapp, 1991; Trinkner and Cohn, 2014; Tyler et al., 2014; Tyler and Trinkner, 2017 ir kt.), kurios tikslas – pasiekti, kad asmenybės vertybių sistema ir elgesys atitiktų visuomenės vertybių sistemą bei elgesio normas, įdiegti išpareigojimą laikytis įstatymų, kitų taisyklių, pripažinti teisinės ir kitų valdžių atstovų sprendimus ir pan. Kadangi socializacija yra daugialypė, teisinė socializacija yra neatsiejamai susijusi su kitais asmenybės socializacijos dėmenimis. Pavyzdžiui, viena iš socialinės sąveikos sričių, kur aiškiai atsiskleidžia šios sąsajos, yra mokesčių mokėjimo sistema. Ji kartu yra ir ekonominės, ir teisinės sistemos dalis, o jos veiklą reglamentuoja įstatymai ir kontroliuoja valdžios institucijos.

Kita vertus, nors vaikystėje ir (ar) paauglystėje priimtose elgesio normos, vertybės ir suformuotas požiūris į įstatymus, teisės saugos institucijas bei pareigūnus gali išlikti ir daryti poveikį vėlesnėse asmenybės raidos stadijose (pvz., teisės ir kitų elgesio normų laikymuisi, sąveikai su teisės saugos pareigūnais, paklusnumui jų reikalavimams suaugusiojo amžiuje), kol kas teisinei socializacijai, taip pat kitiems tiesiogiai su ja susijusiems socializacijos dėmenims (pvz., mokesčių socializacijai) iki suaugusiojo amžiaus yra skiriama mažai dėmesio. Atsižvelgiant į tai, mokomojoje knygoje pristatomi teisinės ir mokesčių (ekonominės)

socializacijos samprata, svarbiausi veiksniai, kitų tyrėjų gauti duomenys ir atskleisti socializacijos dėsningumai, taip pat mūsų atliktų tyrimų (analizavusių skirtingo amžiaus vaikų ir paauglių žinias apie mokesčius, jų požiūrį į mokesčių mokėjimą, taip pat taikytos intervencijos poveikį) rezultatai.

Mokomoji knyga rekomenduojama psichologijos, edukologijos, ekonomikos ir teisės specialybių studentams.

Vaikų teisinė ir ekonominė socializacija. Mokomoji knyga /
Autoriai: Kristina Vanagaitė, Gintautas Valickas, Vita Mikuličiūtė,
Ksenija Čunichina. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla,
2021. – 264 p.

ISBN 978-609-07-0692-3 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0693-0 (skaitmeninis PDF)

Knyga skiriama psichologijos, edukologijos, ekonomikos ir teisės specialybių studentams. Knygoje pristatoma ir analizuojama teisinės bei mokesčių (ekonominės) socializacijos samprata, svarbiausi veiksniai, atskleisti socializacijos etapai ir dėsningumai, taip pat mūsų šalies skirtingo amžiaus vaikų ir paauglių žinios apie mokesčius, jų požiūris į mokesčių mokėjimą bei taikytos intervencijos rezultatai.

Dailininkė Jurga Tėvelienė
Kalbos redaktorė Gražina Indrišiūnienė
Maketuotoja Nijolė Bukantienė

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Knygos internete knygynas.vu.lt
Mokslo periodikos žurnalai zurnalai.vu.lt
Tiražas 50 egz., 10,28 aut. l.

Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius